

Otevřená věda na Ústavu anorganické chemie AV ČR, v. v. i.

Ústav anorganické chemie AV ČR, v. v. i. (ÚACH) se zavazuje prosazovat principy otevřené vědy s cílem podporovat transparentnost, spolupráci a inovace ve výzkumu. Tato politika zahrnuje koncepty a postupy týkající se publikací s otevřeným přístupem, sdílení výzkumných dat, transparentních metodik a etického chování s cílem maximalizovat přístupnost, reprodukovatelnost a dopad našeho výzkumu.

Cílem tohoto dokumentu je naplnit „**Zásady otevřené vědy Akademie věd ČR**“, které byly schváleny na 41. zasedání Akademické rady AV ČR dne 26. listopadu 2024. Tento dokument se věnuje otevřenému přístupu k vědeckým publikacím a doporučuje zpřístupňovat je prostřednictvím otevřených repozitářů nebo publikováním v otevřených časopisech. Důležitou součástí je také podpora správy a sdílení výzkumných dat podle principů FAIR, které zajišťují, že data jsou snadno dohledatelná, přístupná, interoperabilní a opětovně použitelná.

Tato politika je určena pro:

Výzkumné pracovníky: Primární tvůrci dat, kteří jsou odpovědní za dodržování postupů správy dat uvedených v plánu správy dat projektu. To zahrnuje dokumentaci dat, jejich organizaci a dodržování protokolů pro sdílení a uchovávání dat.

Data Stewardy: Osoby odpovědné za dohled nad činností správy dat v rámci ústavu. Mezi jejich povinnosti patří zajištění souladu dat, pomoc výzkumným pracovníkům při vytváření plánů správy dat a usnadnění sdílení a uchovávání dat. Na ÚACH je tato pozice spojena s pozicí knihovník/knihovnice.

Poskytovatelé podpory: Agentury vyžadující dodržování zásad správy dat a otevřené vědy jako podmínku pro financování.

Správce datového repozitáře: Osoba poskytující podporu při organizaci, uchovávání a zpřístupňování dat. Na ÚACH je tato pozice spojena s pozicí knihovník/knihovnice.

Spolupracovníci a partneři: Instituce zapojené do společných výzkumných projektů, které sdílí odpovědnost za správu dat a dodržování zásad otevřené vědy.

Pojmy

Data – termín „data“ v tomto dokumentu zahrnuje širší škálu vědeckých výstupů, včetně vědeckých dat, protokolů a pracovních postupů, softwaru a algoritmů, zvukových a obrazových nahrávek, digitalizovaných objektů (artefaktů) ve všech fázích jejich produkce. To zahrnuje i nepublikované a mezilehlé výstupy.

Open Data – otevřená data, tj. data volně dostupná a použitelná širokým spektrem uživatelů s možností jejich volného použití, úprav a sdílení bez zásadních omezení za jakýmkoli účelem.

Otevřený přístup k publikacím

ÚACH podporuje, aby výzkumní pracovníci publikovali své odborné práce v impaktovaných časopisech nebo v důvěryhodných repozitářích s otevřeným přístupem.

Výzkumní pracovníci ukládají své publikace do repozitářů s otevřeným přístupem, zejména do repozitáře ASEP, který obsahuje bibliografické záznamy o výstupech vědeckého výzkumu všech ústavů AV ČR.

Správa a sdílení dat

Repozitáře slouží pro ukládání, zveřejňování, ochranu a uchování konečných dat po skončení výzkumu.

ÚACH podporuje odpovědnou správu dat, včetně jejich řádné dokumentace, bezpečného uložení a dlouhodobého uchovávání.

Výzkumní pracovníci ÚACH sdílí výzkumná data v souladu s právními a etickými normami, a to prostřednictvím datového repozitáře ASEP nebo jiných certifikovaných repozitářů.

Výzkumní pracovníci ÚACH využívají institucionální **repozitář ASEP**, pokud poskytovatel projektu nevyžaduje jiná řešení:

- Repozitář ASEP je registrován v RE3DATA registru a je zapojen do Národní repozitářové platformy.
- Data jsou ukládána podle FAIR principů.
- Metadata se vytvářejí pomocí formuláře, vycházejícího ze standardů UNIMARC a DataCite.
- K datům jsou přiřazovány identifikátory handle a DOI.
- Používají se standardní formáty dat, které zaručují jejich dlouhodobou ochranu a opětovné využití.

- Informaci o možnostech využití dat určuje přidělená licence.
- Data jsou přístupná pomocí webového protokolu https v online katalogu.
- Doba uložení dat není časově omezena.

Repozitář ASEP, který spravuje Knihovna AV ČR, v. v. i., se také využívá i pro evidenci publikační činnosti výzkumných pracovníků ÚACH. Pro ukládání dat do ASEP a veškeré další činnosti v ASEP se obraťte na knihovnu ÚACH.

Obecné zásady

- *Transparentnost a reprodukovatelnost*

V souladu s evropskými a českými normami mají výzkumní pracovníci používat a na vyžádání poskytovat podrobné a transparentní metodologie, materiály a protokoly podporující reprodukovatelnost výzkumu.

- *Etika výzkumu*

Zaměstnanci ÚACH se řídí Kodexem chování v AV ČR a Etickým kodexem vědecko-výzkumné činnosti v Ústavu anorganické chemie AV ČR v. v. i. (Interní předpis č. 131 projednaný Radou ÚACH 2. prosince 2024).

- *Vzdělávání*

Výzkumní pracovníci jsou průběžně informováni o postupech a nástrojích souvisejících s otevřenou vědou.

- *Spolupráce*

ÚACH podporuje spolupráci s dalšími výzkumnými institucemi a organizacemi, které se řídí pravidly otevřené vědy. Výzkumní pracovníci jsou vybízeni ke sdílení znalostí a mezioborové spolupráci.

- *Revize a aktualizace*

Tato politika bude pravidelně aktualizována v souladu s vývojem postupů a mezinárodních standardů.

Pravidla pro výzkumné pracovníky ÚACH

1. Zpřístupnění publikací v režimu Open Access (OA)

Pokud to charakter dat umožňuje, výzkumní pracovníci mají:

- podporovat tzv. zelenou cestu OA, tedy formu autoarchivace plných textů výsledků výzkumu do institucionálního repozitáře ASEP v souladu s licenčními podmínkami nakladatelů;
- zvážit možnost publikovat ve zlatých a diamantových OA časopisech nebo nakladatelstvích, plánovat finanční prostředky na OA v grantových žádostech,
- nepublikovat v tzv. predátorských časopisech;
- využít transformačních smluv CzechELibu, které umožňují bezplatné OA publikování:
 - detailní informace o OA publikování jsou na <https://www.czechelib.cz/cs/419-instrukce-pro-autory>,
 - platí pouze pro korespondující autory publikací z ÚACH,
 - korespondující autor publikace musí používat pouze ústavní e-mail,
 - v případě vydavatelů s omezeným počtem tokenů si ověřte možnost OA publikování v knihovně ÚACH;
- zajistit zveřejnění publikačního výsledku (minimálně ve verzi autor accepted manuscript) pod licencí Creative Commons;
- reagovat na případné připomínky k jejich publikacím.

2. Využívání perzistentních identifikátorů

- ÚACH vyžaduje, aby si publikující výzkumní pracovníci zřídili a udržovali perzistentní identifikátor **ORCID** a ten uváděli i ve svých publikacích. Je vhodné využívat také identifikátory ResearcherID a ScopusID, které lze s profilem ORCID propojit.
- Výzkumní pracovníci ÚACH jsou povinni uvádět identifikátor organizace ÚACH ze systému Research Organization Registry (ROR), pokud to vydavatel umožňuje (<https://ror.org/01hsjcv06>);
- Afiliace v publikacích musí být uvedena ve formátu **Institute of Inorganic Chemistry, Czech Academy of Sciences, Řež 1001, 250 68 Husinec-Řež, Czech Republic.**

3. Správa výzkumných dat

Open Data musí naplňovat **FAIR principy**:

- Findable – zajistit nalezení dat, tj. opatřit data identifikátory (DOI, ORCID, ROR...) a metadaty (autor název, klíčová slova...), která bude možno automaticky zpracovávat a indexovat.
- Accessible - k datům má být zajištěn otevřený přístup, ideálně prostřednictvím repozitáře (ASEP, Cesnet, ZENODO...) s jasnými informacemi o podmínkách a možnostech využití dat, které zaručují dlouhodobý bezplatný přístup.
- Interoperable - data i metadata jsou ukládána v běžných formátech a jsou dodržovány uznávané standardy.
- Reusable - sdílení dat pod otevřenou licenci (např. Creative Commons), aby uživatelé věděli, jak data vznikla, co popisují a jak s nimi mohou nakládat (readme).

Princip **“as open as possible, as closed as necessary”** při zpřístupňování výzkumných dat. Zpřístupnění dat dle principů FAIR neznamena zpřístupnění dat bez jakýchkoliv omezení. Příjemce a další účastníci projektu nejsou povinni zpřístupnit výzkumná data, pokud by jejich zpřístupněním došlo k nepřiměřenému zásahu do:

- práva na ochranu duševního vlastnictví, tj. data s aplikačním potenciálem a data projektu smluvního výzkumu financovaného z neveřejných prostředků,
- práva na ochranu soukromí a osobních údajů, tj. osobní data a data s etickými omezeními,
- práva na ochranu obchodního tajemství, bezpečnosti státu nebo jiných oprávněných zájmů příjemce (např. v případě možnosti obchodního využití), data vázaná smlouvami o mlčenlivosti (NDA).

Využití (zejm. komerční) dat/výsledků má vždy přednost před zveřejněním a je tedy legitimním důvodem pro nezveřejnění dat. Pokud se příjemce rozhodne data nezveřejnit, měl by zveřejnit alespoň informace o tom, jaká data sbíral či jaká data vznikla. Pokud není poskytnut otevřený přístup, musí příjemci tuto skutečnost důkladně odůvodnit v plánu správy dat. Příjemce by však měl nejméně jednou za rok po dobu 5 let od ukončení poskytování podpory přezkoumat, zda jsou důvody pro nezveřejnění výzkumných dat stále platné. Pokud již důvody pominuly (např. výsledek se nepodařilo obchodně využít) informace o výzkumných datech by měl následně zveřejnit.

Propojení datového záznamu s vydanou publikací v ASEP. V případě, že se ukládají data do jiného důvěryhodného repozitáře, uvést tuto skutečnost do publikace včetně perzistentního identifikátoru.

Plánování finančních prostředků na datový management do grantových žádostí všude tam, kde je to z povahy grantové výzvy nebo dle charakteru výzkumného projektu možné nebo potřebné.

Vypracování plánu správy dat (Data Management Plan, DMP), který popisuje způsob, jakým budou výzkumná data shromažďována, zpracovávána, uchovávána a zveřejňována během výzkumného projektu a po jeho ukončení. DMP se obvykle předkládají s grantovými návrhy a aktualizují se s každou průběžnou a závěrečnou zprávou.

DMP má obsahovat minimálně informace o:

- jaká výzkumná data bude příjemce v rámci projektu vytvářet, zpracovávat nebo sbírat,
- jaké metody a zásady jejich správy příjemce použije,
- zda a jakým způsobem budou data sdílena, publikována nebo uveřejňována, případně odůvodnění, proč nemohou být výzkumná data šířena a zveřejňována,
- jakým způsobem budou data ukládána během řešení projektu a uchovávána po skončení projektu.

ÚACH používá jako hlavní nástroj pro tvorbu plánů správy dat systém **AV FAIR Wizard**

Přihlášení: <https://avcr.fair-wizard.com/>

Podrobný průvodce na: <https://openscience.lib.cas.cz/support-2/avcr-fair-wizard/>

Výzkumným pracovníkům je k dispozici podpora v knihovně ÚACH nebo podpora na <https://openscience.lib.cas.cz/>.

Další vhodné nástroje:

- Šablona Data Management Plan vycházející ze vzoru pro program Horizont Evropa dostupná v repozitáři Národní technické knihovny: <https://repozitar.techlib.cz/record/1601>.
- Data Stewardship Wizard.
- TA ČR formulář: <https://www.tacr.cz/dokumenty/plan-spravy-dat-ta-cr>.
- Šablona Evropské komise k programu Horizont Evropa.

Výstup/výsledek společně s podpůrnými daty (získanými v rámci řešení projektu) má být zpřístupněn bez zbytečného odkladu. Výjimkou je situace, kdy by zpřístupnění ztížilo nebo dokonce vyloučilo jeho využití, obvykle komerční nebo i jiné, např. v navazujícím výzkumu či ve výuce. V tomto případě je třeba doložit, proč a po jakou dobu lze zmíněné ztížení nebo využití reálně předpokládat. Zveřejnění může v takovém případě proběhnout i s časovým odstupem, nejpozději však do konce řešení projektu.

Odkazy

- Výzkumná data a otevřený přístup k výstupům/výsledkům. Verze č. 2 (2025) bit.ly/4svhs0C.
- GAČR a otevřená věda. 26. 06. 2024. <https://gacr.cz/ga-cr-a-otevrena-veda/>.
- Zásady otevřené vědy Akademie věd ČR. 26.11.2024:
https://www.avcr.cz/export/sites/avcr.cz/.content/galerie-souboru/Zasady_otevrene_vedy_AV_CR.pdf
- Podpora Open Science KNAV: <https://openscience.lib.cas.cz/>.
- ASEP. Datový repozitář. <https://asep-portal.lib.cas.cz/pro-zpracovatele/datovy/>.
- AV ČR FAIR Wizard. Aktualizováno dne 3.12. 2025. <https://openscience.lib.cas.cz/support-2/avcr-fair-wizard/>.
- ASEP Analytika, <https://asep-analytika.lib.cas.cz/>.
- Zákon č. 130/2002 Sb. o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků.
- Zákon č. 328/2025 Sb. o výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí.
- Interní předpis č.131 - Etický kodex vědecko-výzkumné činnosti v Ústavu anorganické chemie AV ČR v.v.i. (Code of Ethics for Scientific Research of the Institute of Inorganic Chemistry).